

Buku la Danieli - Nambala Wana na Makumi Matanhatu na Zisanu

*Kuvhurwa kweMucheka weChiporofita: Kubva kuna Aleksanda Mukuru
kusvika kuRoma yazvino*

Jeff Pippenger
2024-03-29

Zvino tichatarisa nhoroondo yakaitika mushure mekufa kamwe-kamwe kwaAlexander Mukuru, iyo inomiririra nguva kubva mugore ra538 kusvikira panguva yokupedzisira muna 1798.

Uye kana iye amira, ushe hwake huchaputswa, hugogoverwa kumhepo ina dzokudenga; kwete kuvana vake, kana maererano nesimba rake raakabata naro ushe; nokuti ushe hwake huchadzurwa, huende kuna vamwewo, vasiri avo. Zvino mambo wokumaodzanyemba achava nesimba, pamwe nomumwe wvakuru vake; uye iye achamupfuura nesimba, achabata ushe; ushe hwake huchava ushe hukuru. Uye pakupera kwamakore vachazvibanidza; nokuti mwanasikana wamambo wokumaodzanyemba achauya kuna mambo wokuchamhembe kuti aite sungano; asi haangachengeti simba roruoko; uye iye haangamiri, kana ruoko rwake; asi iye achapiwa, navaya vakamuunza, naye wakamubereka, naye wakamusimbisa panguva idzodzo. Asi kubva pabazi remidzi yake kuchasimuka mumwe panzvimbo yake, uyo achauya neuto, achapinda munhare yamambo wokuchamhembe, achavaitira, uye achakunda; uye achatakurawo vaende kuJipiti vari nhapwa, vanamwari vavo, pamwe chete namachinda avo, nemidziyo yavo inokosha yesirivha neyendarama; uye acharamba aripo kwamakore mazhinji kupfuura mambo wokuchamhembe. Naizvozvo mambo wokumaodzanyemba achapinda muushe hwake, agodzokera kunyika yake. Dhanieri 11:4–9.

Pakupedzisira, umambo hwaAlekizanda Mukuru hwakati hwaputswa, vava vairwira kutora ushe hwaimbova hwake vakazova humambo huviri hukuru. Humwe hwakabata rutivi rwokumaodzanyemba rweumambo hwaimbova hwaAlekizanda, uye humwe hwakabata rutivi rwokuchamhembe. Kubva panguva iyoyo zvichienda mberi munyaya yechiporofita vanongozivikanwa chete samambo wokumaodzanyemba namambo wokuchamhembe. Kana kurwira kutonga kwenyika yose kwasvika pachinhanho chokuti kwava kungoratidzwa chete pakati pamambo wokuchamhembe nowokumaodzanyemba, zviratidzo zvehushe huviri ihwohwo zvinopfuurira muchitsauko chose.

Mundima rechishanu, mambo wokumaodzanyemba anomiswa, uye ane simba, asi mambo wokumaodzanyemba anokuvawo ane simba uye umambo hwake hwakakura. Zvino mundima rechitanhatu, mambo wokumaodzanyemba anopa chirevo chechisungo chokuwadzana noumambo hwokuchamhembe. Chibvumirano cherugare chinosisimbiswa nokuti mambo wokumaodzanyemba anopa mwanasikana wake kuna mambo wokuchamhembe, kuti mambo wokuchamhembe amuroore, uye asimbise chisungo chavo chokuwadzana nenyaya yokusunganidzwa kwemhuri. Mambo wokuchamhembe akabvuma, akabvisa mudzimai wake parutivi, akarooro muchindakadzi wokumaodzanyemba, uye chisungo chokuwadzana chakatangwa.

Pakupedzisira muchindakadzi wokumaodzanyemba anobereka mwana mukomana, asi pakupedzisira mambo wokumusoro anonetwa nomudzimai wake mutsva, akamura parutivi, sezvaakanga aita nomudzimai wake wokutanga, ndokutorazve mudzimai wake wokutanga; asi nokukurumidza mudzimai wokutanga paanongodzorerwa uye awana mukana, anouraya mambo wokumusoro, mwenga wake wokumaodzanyemba, mwana wake, pamwe chete navose vaafamba navo veIjipiti. Chiito chomudzimai wokutanga chokuuraya muchindakadzi wokumaodzanyemba nomwana wake chinotsamwisa mhuri yomuchindakadzi wokumaodzanyemba, uye umwe wawakoma vake anosimudza hondo akarwisa ushe hwokumusoro.

Jeshi la kusini humshinda mfalme wa kaskazini, kisha mke wa kwanza aliyemuua mfalme wa kaskazini, pamoja na bibi-arusi wake wa kusini na mtoto wake, huuawa. Mwana wa mke wa kwanza, ambaye alikuwa amewekwa kuwa mfalme anayetawala wa kaskazini wakati wa kifo cha baba yake, hukamatwa na kupelekwa tena Misri na mfalme wa kusini, pamoja na baadhi ya vitu vya sanaa vya Kimisri na sanamu ambavyo vilikuwa vimechukuliwa kutoka ufalme wa kusini na ufalme wa kaskazini katika vita vya awali. Akiwa Misri, mfalme huyo wa kaskazini aliyekamatwa huanguka kutoka farasi na kufa. Uriah Smith anatambua historia hiyo kama ifuatavyo.

“VESI 6. Uye pakupera kwamakore vachabatana; nokuti mwanasikana wamambo wokumaodzanyemba achauya kuna mambo wokuchamhembe kuti aite sungano; asi haangachengeti simba rweruoko; uye naiyewo haangamiri, kana ruoko rwake; asi iye achakumikidzwa, navaya vakamuuisa ikoko, naiye akamubereka, naiye akamusimbisa munguva idzi.”

Pakatikati paŵa nkondo kaŵirikaŵiri pakati pa mafumu a Iguputo ndi a Siriya. Makamaka zimenezi zinali choncho pa nthawi ya Ptolemy Philadelphus, mfumu yachiŵiri ya Iguputo, ndi Antiochus Theos, mfumu yachitatu ya Siriya. Potsiriza anagwirizana kupanga mtendere pa chikhalidwe chakuti Antiochus Theos achotse mkazi wake wakale, Laodice, ndi ana ake aamuna aŵiri, ndi kuti akwatire Berenice, mwana wamkazi wa Ptolemy Philadelphus. Chotero Ptolemy anabweretsa mwana wake wamkazi kwa Antiochus, natsagana naye ndi chiŵongo chachikulu kwambiri.

“Asi hataendelea kushikilia nguvu ya mkono;’ yaani, maslahi yake na uwezo wake kwa Antiochus. Ndivyo ilivyotokea; kwa maana muda mfupi baadaye, katika msisimko wa mapenzi, Antiochus alimrudisha mke wake wa kwanza, Laodike, pamoja na watoto wake, tena ikulu. Kisha unabii unasema, ‘Wala yeye [Antiochus] hatasimama, wala mkono wake,’ au uzao wake. Laodike, akiisha kurejeshwa katika kibali na mamlaka, aliogopa kwamba, kwa sababu ya ubadilifu wa tabia yake, Antiochus angemwaibisha tena, na kumrudisha Berenike; naye akiona kwamba hakuna kitu kingine isipokuwa kifo chake ambacho kingekuwa kinga yenye mafanikio dhidi ya tukio kama hilo, alisababisha apewe sumu muda mfupi baadaye. Wala uzao wake kupitia kwa Berenike haukumrithi katika ufalme; kwa maana Laodike alisimamia mambo kwa namna ya kuuhakikishia kiti cha enzi mwanawe mzaliwa wa kwanza, Seleucus Callinicus.”

“Asi ububisha obunjalo babungeke buhlale isikhathi eside bungajeziswa, njengoba isiprofetho siqhubeka sibikezela, nomlando oqhubekayo ukufakazela.”

Chimiro cheuporofita hweRoma, uye nokudaro hwamambo wokumusoro, ndehwokuti kuti asimbiswe pachigaro choushe, zvipingamupinyi zvitatu zvenzvimbo zvinofanira kukundwa. Mambo wokutanga wokumusoro mushure mokuputsika kwoushe hwaAlekizanda akasimbiswa naSereukasi Niketa, uyo akanga amboshanda semukuru wehondo waPtolemy (mambo wokumaodzanyemba) kwenguva pfupi pakati pa316 na312 BC. Ndimba yechishanu inotaura chokwadi ichi painoti, “And the king of the south shall be strong, and one of his princes; and he shall be strong above him.” Ptolemy ndiye akanga ari mambo wokumaodzanyemba, uye akanga ane mukuru wehondo (mumwe wavakuru vake), uyo akanga akafanotemerwa kuva nesimba kupfuura Ptolemy, uye chirevo chokupedzisira chendima yechishanu chinoti, “and have dominion; his dominion shall be a great dominion.” Sereukasi, mukuru wehondo waPtolemy, ndiye aizova mambo wokutanga wokumusoro. Asi kuti Sereukasi ave mambo wokumusoro, aifanira kuzviparadzanisa namambo wokumaodzanyemba, uye shure kwaizvozvo akunde nzvimbo nhatu dzenzvimbo.

ចំណុចដំបូងដដែលសល្យកុសហនយកឈ្មោះ គឺតំបន់ខាងកើត នៅឆ្នាំ 301 មុន គ.ស. បន្ទាប់មក គាត់ហនយកឈ្មោះតំបន់ខាងលិច (ដដែលសុទ្ធិតក្ករោមការកាន់កាប់របស់អុនកសុនងតំណែងរបស់កាសុសាន់ឌីរ) នៅឆ្នាំ 286 មុន គ.ស. ហើយបន្ទាប់មក គាត់ហនយកទឹកដីទីបីរបស់គាត់នៅភាគខាងជើង នៅពេលដដែលគាត់ហនយកឈ្មោះលីសីម៉ាកុស នៅឆ្នាំ 281 មុន គ.ស. សុភចេនតែភាគខាងជើងត្រូវបានបង្កើតឡើងលើបល្ល័ង្កកនៃឆ្នាំ 281 មុន គ.ស.

Chibvumirano cherunyararo chakazoumbwa namambo wokumaodzanyemba chakaitika muna 252 BC. Makore matanhatu akatevera, muna 246 BC, Berenice (mwanasikana wamambo wokumaodzanyemba), mwanakomana wake, navose vaiva muungano yake vakaurayiwa. Pashure paizvozvo mambo wokumaodzanyemba akabata mwanakomana waLaodice, Seleucus Callinicus, akaenda naye kuJipiti, kwaakafira achiwa pabhiza. Kutonga kwamambo wokutanga wokuchamhembe kwakabva muna 281 BC kusvikira muna 246 BC, izvo zvakaenzana namakore makumi matatu namashanu.

Mfalme wa kwanza wa kaskazini katika sura ya kumi na moja alishinda vizuizi vitatu vya kijiografia ili kuthibitishwa juu ya kiti cha enzi. Rumi ya kipagani nayo ilishinda vizuizi vitatu vya kijiografia ili kuthibitishwa juu ya kiti cha enzi [Tazama Danieli 8:9], na Rumi ya Upapa ilishinda vizuizi vitatu vya kijiografia ili kuthibitishwa juu ya kiti cha enzi [Tazama Danieli 7:20]. Rumi ya kisasa nayo hushinda vizuizi vitatu vya kijiografia ili kuthibitishwa juu ya kiti cha enzi [Tazama Danieli 11:40–43].

Mara tu alipowekwa imara juu ya kiti cha enzi, mfalme wa kwanza wa kaskazini alitawala kwa miaka thelathini na mitano. Mara tu lilipoimarishwa juu ya kiti cha enzi, Rumi ya kipagani ilitawala kwa “wakati” (miaka mia tatu na sitini). Mara tu lilipoimarishwa juu ya kiti cha enzi, Rumi ya kipapa ilitawala kwa “wakati, na nyakati, na nusu wakati” (miaka elfu moja mia mbili na sitini). Mara tu litakapowekwa imara juu ya kiti cha enzi, Rumi ya kisasa itatawala kwa miezi arobaini na miwili ya kiishara (pia ikitajwa kuwa “saa moja”).

Dada White anotiudza kuti “nhoroondo zhinji yakanyorwa muna Danieri chitsauko chegumi nerimwe ichadzokororwa.” Ipapo anobva atora mashoko endima dzechimakumi matatu nerimwe kusvika kune yechimakumi matatu nenhanhatu, ndokuti, “zviitiko zvakafanana nezvinotsanangurwa mumashoko aya zvichaitika.” Muna ndima idzodzo Roma yepapa (chinonyangadza chinoparadza) “inoiswa” pachigaro choushe muna 538, uye ipapo inotambudza vanhu vaMwari kwemazuva “mazhinji” (makore ane chiuru chimwe namazana maviri namakumi matanhatu), kusvikira “kutsamwa” kwokutanga kwazadziwa muna 1798. Nhoroondo yendima dzechimakumi matatu nerimwe kusvika kune yechimakumi matatu nenhanhatu inodzokororwa mundima nhanhatu dzokupedzisira dzechitsauko chegumi nerimwe, asiwo nhoroondo yacho yakafananidzirwa zvakakwana chose mundima dzechishanu kusvika kune yepfumbamwe.

Kukhazikiswa kwaSeleucus njengenkosi yasenyakatho ngo-281 BC kuhambisana nomnyaka ka-538. Kokubili kumela ukubekwa esihlalweni sobukhosi kwenkosi yasenyakatho ekupheleni kokunqotshwa kwezithiyo ezintathu zezindawo. Isikhathi sokubusa kobupapa sivezwe ngezindlela eziningana; izinsuku eziyinkulungwane namakhulu amabili namashumi ayisithupha, izinyanga ezingamashumi amane nambili, isikhathi, izikhathi nengxenye yesikhathi, isikhawu, kanye neminyaka emithathu nengxenye. Ukubusa kukaSeleucus kwakuyiminyaka engamashumi amathathu nanhlanu, futhi ingxenye yeshumi, noma okweshumi, yamashumi amathathu nanhlanu ingu-emithathu nengxenye. Okweshumi kweminyaka engamashumi amathathu nanhlanu kuphinde kuvezwe ngokuthi “amaphuzu amathathu nengxenye” (3.5) eminyaka. “Emithathu nengxenye” kuwuphawu lwesikhathi sokubusa kobupapa.

Upapa ulipata jeraha lake la mauti mwaka 1798 wakati mfalme wa kusini, Napoleon Bonaparte (maana yake “mwana wa bahati”), alipomtuma jemadari wake kwenda kumtia papa utumwani. Mwaka mmoja baadaye, katika 1799, papa alikufa uhamishoni, kama alivyokufa pia mfalme wa kwanza wa kaskazini ambaye naye alikuwa amechukuliwa mateka na mfalme wa kusini. Seleucus Callinicus alikufa kwa kuanguka kutoka farasi alipokuwa mateka nchini Misri. Papa ndiye aliyempanda mnyama. Mnyama huyo aliwakilisha mfumo wa kisiasa ambao papa aliutumia kutimiza kazi zake za kishetani. Mnyama huyo aliuawa mwaka 1798, na papa ambaye alikuwa amempanda na kutawala juu ya mnyama huyo akafa mwaka mmoja baadaye. Seleucus Callinicus alikufa kwa kuanguka kutoka farasi (mnyama aliyekuwa amempanda). Utumwa wa upapa katika 1798 na 1799, ulifananishwa kikamilifu na utumwa wa mfalme wa kwanza wa kaskazini.

Chakaita kuti hashu dzamambo wokumaodzanyemba dzimukire mambo wokuchamhembe kwaiva kutyorwa kwechibvumirano chorugare, chinomiririrwa nokurambwa kwaBerenice (mwenga wokumaodzanyemba) uye norufu rwake rwakatevera mumaoko aLaodice. Napoleon akanga apinda muchibvumirano chorugare pakati peFrance yeChimurenga nenyika dzapapa muna 1797. Chibvumirano icho chakapiwa zita reguta reTolentino muAncona, Italy, uko chibvumirano chacho chakanga chasainirwa. Chakaguma zviru pamutemo muna Kukadzi, 1798, apo France yakatora papa senhapwa. Chikonzero chakaita kuti chibvumirano icho chiparadzwe kwaiva kuedza kweFrance kuparadzira Chimurenga chayo.

Jenerali Duphot wa Napoleon alikuwa huko Roma mnamo mwaka wa 1797 kama sehemu ya jeshi la msafara wa Kifaransa lililotumwa na Directory, serikali iliyokuwa ikitawala Ufaransa wakati

huo. Kusudi la msafara wa Kifaransa kwenda Italia, uliomhusisha pia Jenerali Duphot kuwapo Roma, lilikuwa kuunga mkono Jamhuri ya Kirumi, dola tegemezi la muda mfupi lililoanzishwa na majeshi ya mapinduzi ya Kifaransa katika Rasi ya Italia. Katika kipindi hicho, Wafaransa walishiriki kwa bidii katika kuunga mkono harakati za mapinduzi na kueneza fikra za mapinduzi kote Ulaya. Huko Italia, walitafuta kupindua tawala za kifalme na kuanzisha jamhuri zilizoigwa kwa mfano wa Jamhuri ya Kifaransa.

Ukuvela kukaDuphot nezenzo zakhe eRoma kwavusa ukuphikiswa okuvela emaqenjini alondolozayo, kuhlanganisa nabaxhasi beMibuso Yobupapa kanye nezicukuthwane zakhona. NgoDisemba 1797, ngesikhathi sokungqubuzana phakathi kwamabutho aseFulansi nabaxhasi beMibuso Yobupapa, uJenene Duphot wabulawa; ngaleyo ndlela kwase kusungulwe isizathu esibonakalayo sokuba uNapoleon athumele uJenene Berthier ngonyaka olandelayo ukuba ayothumba upapa. Isivumelwano sokuthula esephuliwe phakathi kwamakhosi aseningizimu nasenyakatho sanikeza isikhuthazo, kuzo zombili lezi zindaba zomlando, sokuba inkosi yasenyakatho ithunjwe yinkosi yasenizingizimu.

Mutsara wechisere unoti, “achatakurawo achienda navo kuJipiti sevakapwa, vamwari vavo, pamwe chete namachinda avo, nemidziyo yavo inokosha yesirivha neyegoridhe.” Ptolemy paakadzokera kuJipiti mukuzadzika kwemutsara uyu, vaJipiti vakamupa zita rokuti “Euergetes” (Mubatsiri), sechirumbidzo nokuda kwebasa rake rokudzorera zvfananidzo zvavo nezvinhu zvavo zvetsika zvakanga zvambotorwa kwavari namambo wokumusoro. Muna 1798, kupambwa kweRoma nemaFrench kwakaitika. Pazuva rimwe chete, vanyori venhoroondo vanonyora kuti ngoro dzinodhonzwa namabhiza dzinosvika mazana mashanu, dzakachengetedzwa zvakasimba nemauto, dzakaonekwa dzichibuda muguta.

Mudungwe hwaifamba hwakanga huine nhamba huru zvikuru yezvivezwa zvekare nemifananidzo yeRenaissance iyo France yakanga ichitora maererano nechibvumirano cherugare cheTolentino chakanga chaputswa. Mabasa اونيانزي iwayo aisanganisira boka reLaocoon, Apollo weBelvedere, muGalli ari kufa, Cupid naPsyche, Ariadne paNaxos, Venus weMedici, uye zvivezwa zvikuru zveTiber neNile; machira akarukwa ane mifananidzo nemifananidzo yaRaphael, kusanganisira Transfiguration, Madonna di Foligno, Madonna della Sedia, Santa Conversazione yaTitian; pamwe chete nemamwe mabasa mazhinji. Hazvina kuzova kusvikira pashure pemakore anoverengeka apo pfuma idzi dzakabiwa dzakaratiidzwa muMusee Napoleonian muLouvre, iro rakazarurwa muna 1807. Sezvo Ptolemy aipembererwa nokudzorera pfuma yevalJipiti, pfuma dzakatorwa kubva muRoma dzakaiswa muchikamu chemuzeyamu chainzi zita raNapoleon.

Mavhesi mashanu kusvikira kune repfumbamwe, anonyatsowirirana zvakakwana nenhoroondo inotanga mugore ra538 ichiguma muna 1798 na1799. Anoenderana nemavhesi makumi matatu nerimwe kusvika makumi matatu nenhanhatu, ayo anomiririrwa mumavhesi matanhatu okupedzisira echitsauko, ayo anotsanangura kusimudzirwa kwesimba kwekupedzisira kweRoma yemazuva ano sezvainokunda zvipingamupinyi zvitatu, uye pakupedzisira inosvika kumugumo wayo pasina anobatsira. Vhesi regumi rinobva ratarisa nhoroondo ya1989.

Asi vanakomana vake vachamutswa, uye vachaunganidza chaunga chikuru chemauto ane simba; uye mumwe achauya zvirokwazvo, achafashukira, uye achapfuura; ipapo achadzoka, uye achamutswazve, kusvikira panhare yake. Danieri 11:10.

Kuzadzikiswa kwenhoroondo kwevhesi yegumi kunomiririra 1989, apo hupapa, hwakanga huri mumubatanidzwa wakavanzika naRonald Reagan, “hwakafashukira” uye “hukapfuura nemu” Soviet Union, richisiya nhare yayo chete (Russia), sezvo Soviet Union (USSR) yakaparara mukutevera kwePerestroika.

“Uye panguva yokupedzisira mambo wezasi achamurwisa; uye mambo wokumusoro achauya kuzorwa naye sechamupupuri, nengoro dzhondo, navatasvi vamabhiza, nezvikepe zvizhinji; uye achapinda munyika zhinji, achafashukira napamusoro padzo, agopfuura.” Danieri 11:40.

Nhoroondo yendima yegumi inomiririra kutsiva pakukundwa kwamambo wokumusoro namambo wokumaodzanyemba muna 246 BC, uye inofananidzira kutsiva pakukundwa kwamambo wokumusoro namambo wokumaodzanyemba muna 1798. Ndimba yemakumi mana yakatanga nenguva yokuguma muna 1798 apo mambo wokumaodzanyemba (France isingatendi kuti kuna Mwari) akarova ronda rinouraya mambo wokumusoro (simba repapa), uye yakazadzikiswa nokuwa kweSoviet Union panguva yokuguma muna 1989. Nguva yokuguma muna 1798 inomiririrwa mundima yemakumi mana nemutsara unoti, “And at the time of the end shall the king of the south push at him.” “Kokoni” (:) inopatsanura chikamu chokupedzisira chendima, inoratidza imwe “nguva yokuguma” inotevera muna 1989. “And the king of the north shall come against him like a whirlwind, with chariots, and with horsemen, and with many ships; and he shall enter into the countries, and shall overflow and pass over.”

Tichaenderera mberi nechidzidzo ichi muchinyorwa chinotevera.

“प्रत्येक राष्ट्र जसले क्रियाकलापको रंगमञ्चमा प्रवेश गरेको छ, त्यसलाई पृथ्वीमा आफ्नो स्थान ओगट्न अनुमत दिइएको छ, ताका यसले ‘चौकीदार र पवत्रि जन’ को उद्देश्य पूरा गर्नेछ कि छैन भन्ने देखि सकोस्। भविष्यवाणीले संसारका महान् साम्राज्यहरू—बाबेल, मादी-फारस, ग्रीस, र रोम—का उदय र पतनलाई चित्रित गरेको छ। यी प्रत्येकसँग, कम शक्ति भएका राष्ट्रहरूका साथ जस्तै, इतिहासले आफूलाई दोहोर्यायो। प्रत्येकको परीक्षाको एक अवधि थियो, प्रत्येक असफल भयो, यसको महिमा म्लान भयो, यसको शक्ति हरायो, र यसको स्थान अर्कोले ओगट्यो....”

“Ku n’ekuva nga amawanga gaavaamu ne kugwa kwago, nga bwe kyatekebwa mu maaso mu mpapula z’Ebyawandiikibwa ebitukuvu, bateekwa okuyiga obutaliimu mugaso bw’ekitiibwa ekya kungulu n’eky’ensi obusika. Babulooni, n’obuyinza bwayo bwonna n’obulungi bwayo obw’ekitiibwa, ebyo ensi yaffe by’etamaze kulabako nate okuva olwo, — obuyinza n’ekitiibwa ebyo ebyalabika eri abantu b’omu biro ebyo ng’ebinywevu era ebiwangaala, — nga byaggwaawo ddala ddala! Nga ‘ekimuli ky’omuuddo’ bwe kibula, bwe kityo kyazikirira. Bwe kityo buli kintu kyonna ekitateeka Katonda ng’omusingi gwakyo kizikirira. Ekyo kyokka ekisibiddwa ku kigendererwa kye era ekiraga empisa ye kye kisobola okuwangaala. Emisingi gye gyokka bye bintu byokka ebinywevu ensi yaffe by’emanyi.” Education, 177, 184.